

ПАВЛО-РОБЕРТ МАГОЧІЙ

ЯК Я СТАВ УКРАЇНОЗНАВЦЕМ

Катедра українознавчих студій
Торонтського університету

Павло-Роберт Магочій

ЯК Я СТАВ УКРАЇНОЗНАВЦЕМ

ЕСЕЙ-СПОГАД

Переклад з англійської
Сергій Біленький

Ужгород • Видавництво В. Падяка • 2018

**УДК 378.4(71)TOP-057.4Магочій
М12**

Спогади відомого американського українознавця, що тривалий час працює у Канаді, професора П.-Р. Магочія проливають світло на історію заснування чотири десятиліття тому Кафедри українських студій Торонтського університету, першим керівником якої він залишається донині.

Для широкого кола шанувальників історії України.

© П. Р. Магочій, текст, 2018

© С. Біленький, переклад, 2018

© Видавництво В. Падяка, 2018

ISBN 978-966-387-116-5

ЗМІСТ

Вступ	7
Есей 1	9
Есей 2	15
Есей 3	23
Есей 4	31
Есей 5	39
Есей 6-7	49
Есей 8	79
Есей 9	89
Документи	95

ВСТУП

Низка спогадів-нарисів, що містяться у цьому томі, по-стала завдяки запрошенню взяти участь у панелі під назвою «Основи», яка була частиною конференції з відзначення 40-ліття Канадського інституту українських студій (КІУС). Ця подія відбулася у жовтні 2016 року в Альбертському університеті (м. Едмонтон). Тодішній директор КІУСу, професор Володимир Кравченко, мудро склав список з дев'яти питань і попросив мене та ще четверо моїх колег на них відповісти.

Формулюючи відповіді на задані питання, мені здалося необхідним додати пояснювальні примітки, а також кілька документів, аби проілюструвати та підтвердити писемними свідoctвами деякі з моїх тверджень. Ці додатки можуть завести читача в оману, бо хтось, можливо, очікуватиме, що перед ним наукова історія академічного життя в Північній Америці. Але це не так. Нарис-спогад «Як я став українознавцем» не претендує на всебічне чи навіть неупереджене висвітлення подій. Скоріше він відбиває окремі й часто особисті спогади про поодинокі події чи низку подій, що їх інші учасники чи спостерігачі, можливо, пам'ятають цілком інакше.

Серед інших учасників чи спостерігачів є декілька колег, які люб'язно погодилися прочитати в рукописі першу версію моїх нарисів. Я особливо вдячний Ігореві Бардину, Едвардові Касинцю, Любомирові Луцюку, Томасові Примаку, Романові Сенькусю та Франкові Сисину за їхні цінні зауваги та вправлення стосовно деяких речей, про які вони іноді ліпше пам'ятали, ніж я. Але, безсумнівно, лише я відповідаю за остаточний текст, який є перед вами.

1. *Що Ви думаєте про українські наукові інституції в діаспорі (УВАН, НТШ та інші) і яким був Ваш стосунок до них, якщо був взагалі?*

На перший погляд здається, що в мене були дуже обмежені стосунки з українськими науковими інституціями в еміграції, крім хіба що Наукового Товариства ім. Шевченка в Канаді, повним членом якого мене обрали вже значно пізніше, у 2008 році, а 2013 року відбулась офіційна церемонія прийняття. Але нещодавне запрошення від Канадського інституту українських студій змусило мене повернутися в минуле й згадати про не завжди приємні речі. І ось раптом виявилось, що мої стосунки з українськими науковими інституціями в еміграції мають майже півстолітню історію й що вони глибоко вплинули на весь напрямок моєї наукової кар'єри.

У травні 1969 року, коли я ще був аспірантом у Принстонському університеті, мене запросили виголосити промову в Українській вільній академії наук (УВАН), що розташована в нью-йоркському районі Мангеттен. Мангеттен був на відстані всього лише сорокап'ятихвилинної подорожі потягом від Принстону; тож одного недільного пообіддя я вибрався «до міста» – ми ніколи не називали його тоді Великим Яблуком. Здається, моя промова базувалася на досить ґрунтовній і по-аспірантськи серйозній презентації під назвою «Теза Оскара Гендліна про відчуження на

прикладі українського імігрантського досвіду в Сполучених Штатах».¹

Хоч моя промова була англійською, її прийняли з повагою; щоправда, на початку я мусив лестощами привернути увагу публіки до себе, промовця, а не до їхніх найближчих сусідів. Бо, вочевидь, в емігрантських наукових зібраннях (як сьогодні в самій Україні) для публіки є цілком нормальним перемовлятися між собою під час промов запрошених гостей.

Під час перерви по закінченні моєї промови до мене підійшов якийсь пан, на вигляд професор, який звернувся до мене з густим акцентом і палко похвалив мій виступ. Він представився як Омелян Прицак з Гарварду й заходився говорити про інституцію, де він викладав. Чесно кажучи, ми листувалися з 1967 року й тепер, по двох роках листування, вперше побачилися особисто. Згодом я подумав, що ця дещо випадкова зустріч в Українській вільній академії наук кардинально змінила початковий хід моєї професійної кар'єри.

Та виявилось, що мої стосунки з українськими діаспорними інституціями ідуть ще далі в минуле, й навіть передують моєму досвідові в УВАН 1969 року. Десь на початку 1960-х років, коли я ще був учнем старших класів у північному Нью-Джерсі (а моя школа була розташована буквально на крутих урвищах берегових скель, які височіють над Мангеттеном з протилежного боку річки Гудзон), я натрапив на Український інститут, що на перехресті 9-ї вулиці та П'ятої авеню – якраз

¹ Оскар Гендлін (Oscar Handlin) був багатолітнім заслуженим професором історії США у Гарвардському університеті. Свою тезу про відчуження імігрантів найбільш вичерпно він виклав у книжці під назвою *The Uprooted: The Epic Story of the Great Migrations that Made the American People* (1951), яка була відзначена Пулітцерівською премією.

Юліан Ревай, колишній прем'єр-міністр Карпатської України, організатор прийняття на честь виходу першої великої книжки професора Магочія – The Shaping of a National Identity. Український інститут, Нью-Йорк, травень 1978 р.

по діагоналі від музею мистецтва Метрополітен. Український інститут розташований у цьому престижному місці, у розкішному будинку, який колись належав багатій родині Стайвесент. Довголітнім директором інституту був Юліан Ревай, колишній депутат чехословацького парламенту, член автономного уряду Підкарпатської Русі, а також колишній прем'єр-міністр республіки Карпатська Україна на чолі з Августиним Волошиним, що нетривалий час існувала на початку 1939 року.

Коли я вчився у старших класах американської середньої школи, я ніколи навіть не чув назви «Україна». Але оскільки мене цікавили чехословацькі корені моєї мами, мені порадили звернутися за порадою до pana Ревая з Українського інституту. І справді, він, як то кажуть, взяв мене під своє

крило й кілька разів приділив мені увагу, по дві чи три години розповідаючи про «стару батьківщину» – Рутенію чи Карпатську Україну – у великій залі інституту. Жодна наша зустріч не закінчувалася без того, аби ми не пішли на схід по 79-й вулиці на перекуску в стилі Старого Світу до його улюбленої угорської ресторації. Цей досвід не лише збагатив моє уявлення про рідну землю моєї матері – Рутенію (або, як ми воліємо казати, – Підкарпатську Русь), але також став знайомством з вишуканим світом міжвоєнної центральної Європи, особливо в тому, що стосувалося способу життя місцевих політиків та урядовців.

Пан Ревай і кілька його друзів-українофілів з Підкарпаття (Закарпаття) керували Карпатським дослідним інститутом, який організовував видання, лекції та інші культурні події, що часто відбувалися в Українському інституті. Пізніше, на початку 1970-х років, коли я вже захистив дисертацію і був науковим співробітником у Гарварді, я прочитав кілька лекцій в Карпатському інституті, де також відбулися (1978 і 1979 рр.) дві окремі презентації моєї першої наукової монографії під назвою *Формування національної самосвідомості*. Її темою було національне питання у карпатських русинів; монографія була видана під егідою Українського наукового інституту Гарвардського університету (УНІГУ чи англійською HURI).² Книгу прихильно зустріли колишні політичні діячі з передвоєнної Карпатської України – серед них сам Юліян Ревай, а також Августин Штефан і Степан Росоха.

² Paul Robert Magocsi, *The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978), 656 p. (українське видання: П. Р. Магочій, *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948)*. Ужгород, 1994).

Але ще до початку 80-х років усі ці постаті відійшли у вічність, а моя власна прихильність до ідеї карпаторусинської національної самобутності зіпсувала мої стосунки з багатьма колами української діаспори. Коротше кажучи, від початку 80-х років я не мав контакту з українськими емігрантськими інституціями протягом наступних майже трьох десятиліть. Причини такого охолодження стосунків частково розкриті нижче.

А щодо моєї думки про українські наукові інституції в діаспорі, то вона завжди була позитивна – незважаючи на дедалі прохолодніші, а потім і цілком перервані стосунки між ними та мною. Причиною моїх схвальних поглядів була порівняльна перспектива, а також те, що я розглядав ці інституції не лише як «наукові» за метою.

Як дослідник та автор кількох праць з історії американських та канадійських імігрантських громад я завжди дивився на американських і канадійських українців в контексті інших груп імігрантів в Америці та Канаді. Після Другої світової війни українська діаспора з її розмаїттям громадських, культурних, політичних і релігійних організацій завжди добре виглядала порівняно з іншими громадами. Там, де американські й канадійські українці бачили роз'єднаність і внутрішню боротьбу, я бачив енергію та гідну пошани відданість власній культурі та мові, які були під загрозою зникнення у радянській Україні. Можливо, саме тому, що як не етнічний українець я був вільний від тягара, властивого усім, хто перебуває зсередини й хто схильний бачити все крізь призму скепсису та негативізму. Натомість я міг побачити позитивний бік діаспорних громад, особливо коли порівнював українців з американцями та канадійцями іншого європейського походження.

А щодо специфічно українських діаспорних інституцій, то я пригадую, як колись мої україно-американські колеги

у Гарварді незмінно поблажливо ставилися до начебто застарілих та аматорських поглядів членів та прихильників Наукового Товариства Шевченка, Української Вільної Академії Наук та інших подібних організацій. Але чому, питається, не розглядати усі ці організації такими, якими вони були: як структури, що намагалися відтворити на Заході україномовне середовище зі Старого Світу, який вони були змушені залишити та до якого вони більше не могли повернутися? Чи не була соціальна функція гуртування в діаспорних наукових інституціях сама по собі варта похвали? В той час як багато інших емігрантських громад, особливо старіших – тих, які прибули з-за океану перед Першою світовою війною – вгамовували свою культурну жагу на бенкетах, танцях, вечорах боулінгу та на полях з гольфу, українці відчували необхідність проводити свої суботи та неділі на лекціях, концертах та наукових конференціях. І що було у цьому поганого? Радше – навпаки; це був чудовий приклад патріотизму.

Наукове видання

Павло-Роберт Магочій
Як я став українознавцем

*Видання перше
Українською мовою*

Переклад з англійської

Сергій Біленький

Видавництво Валерія Падяка
вул. Гагаріна 14/3, Ужгород, 88006.
Тел. (0312)-693132
e-mail <padiak.valeri@gmail.com>
www.padyak.com
Директор Л. О. ПАДЯК

(Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 963 від 20.06.2002 р.)

Оригінал-макет
Лариса Ільченко

Замовлення № 342. Підписано до друку 15.05.2018 р. Формат 60x84/16
Папір офсет. Гарнітура: Times. Умов. друк. арк. 8,37. Тираж 1000 прим.

Маґочій, Павло-Роберт.

М12 Як я став українознавцем : есей-спогад [Текст] / П.-Р. Маґочій ; пер. з англ. С. Біленького. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2018. – 144 с. : іл.

ISBN 978-966-387-116-5

Спогади відомого американського українознавця, що тривалий час працює у Канаді, професора П.-Р. Маґочія проливають світло на історію заснування чотири десятиліття тому Кафедри українських студій Торонтського університету, першим керівником якої він залишається донині.

Для широкого кола шанувальників історії України.

УДК 378.4(71)TOP-057.4Маґочій

WWW.PADYAK.COM

ВИДАВНИЦТВО В. ПАДЯКА

ISBN 978-966-387-116-5